

ren, ikzelf vanuit geometrie, iemand anders dan weer vanuit het spierstelsel, enzovoort. Feitelijk volstaat één goed idee. Bij mij komt de geometrie binnen langs het poortje van het ballet, want dat is een geometrische inscriptieve vorm bij uitstek. Daar is dus niets bijzonders aan. Alles wat ik deed was bestuderen wat er gebeurde. Hoe bewegen we, hoe denken we dat we bewegen?

Ook bij Laban draaide het om een handvol basisregels. Hij zei: je kunt trekken en je kunt duwen. Het is extrusie en god weet wat allemaal nog. Uiteindelijk is dat niet meer dan een vertrekpunt, en daarom is ons veld zo rijk. Vertrekkende van een eenvoudig abc kun je verbeeldenderwijs en dansenderwijs andere dingen voorstellen. Het voordeel is dat het allemaal meteen in een taal klikt. Dat is net zo interessant: het geschrevene wordt letterlijk schrijven. Werkelijk, dansen is schrijven op een blad. Het twee- of driedimensionale is meteen leesbaar en wordt weer een nieuw vertrekpunt. Op die manier raakt je inspiratie nooit uitgeput. Een goed systeem legt je niets op, maar voorziet je van modaliteiten waaruit je kunt kiezen.

Etcetera: Op PARTS woonde ik een workshop bij van een ex-danseres van uw gezelschap. Elizabeth Corbet onderscheidde drie etappes in uw systeem. Daarmee konden de studenten op drie niveaus bewegingsmateriaal genereren. Corresponderen deze drie etappes ook met een stapsgewijze evolutie in uw werk. Hoe omschrijft u die evolutie?

Forsythe: Eerst en vooral, Betsy heeft de ervaringen die ze heeft opgedaan op haar onnavolgbare manier geordend. Het is een didactisch hulpmiddel, dat niet samenvalt met onderzoekstadia in het werk van Ballett Frankfurt. Over de evolutie in mijn werk kan ik niet veel vertellen. Ik vermoed dat ik veeleer probeer te vermijden dat er een lijn in zit. Uiteraard laat ik een spoor van werken achter, maar het punt is dat we *vandaag* naar het werk moeten kijken. Wanneer ik dood ben is het te laat. Daarom hebben reconstructies zoals tijdens het Holland Festival weinig zin. *Say Bye Bye* (tijdens het Holland Festival heropgevoerd door het Nederlands Dans Theater, mv1) is een omhulsel van een periode die voorbij is. Ik maakte het stuk voor negen à tien dansers, voor dié persoonlijkheden. Het zou met het uiteengaan van deze dansers moeten gestorven zijn.

Etcetera: Uw bewegingstaal lijkt me door de jaren heen hoe langer hoe meer terug te plooiën op een paar centimeters huid. In Artifact zit bijvoorbeeld nog heel veel extensie, de lijnen waai-

eren uit. In het laatste deel van Eidos:Telos krijg je haast een meticuleus gemier in het eigen lichaam. Je zou er een microscoop bij moeten halen.

Forsythe: *Artifact* ging ook over die extensie. Dat maakte toen deel uit van de inzet. En inderdaad, het derde deel van *Eidos* heeft een grote densiteit. Als toeschouwer zou je er op willen gaan zitten om al die beweginkjes te zien, de impulsen in de dansers zelf. In een grote zaal mis je daar veel van. Het is niet makkelijk om die details een grotere zichtbaarheid te geven. Je kunt niet alles zomaar uitvergroten. Dat is die visibiliteit waar we het eerder over hadden. De architectuur van de dans, zoals die tot stand is gekomen, vereist een extreme 'stretching'. Dans dient die uitgerekte semafoor te zijn. Het materiaal waar we nu op werken, is niet gebaat met uitvergroting, maar het moet wel, door de afmetingen van de zalen waarin we spelen. Nu, dat kan er alleen maar op verbeteren als de dansers de structuur van de compositie beter beheersen en zich beter kunnen oriënteren in de relatief nieuwe voorstelling die *Eidos* nu nog voor hen is.

Etcetera: Overigens vind ik Artifact en Eidos:Telos erg verwant. De gelijkenissen zijn opvallend. Bij beide stukken is er een talig spel met ruimtelijke coördinaten. In Artifact is er sprake van 'inside, outside', in Eidos:Telos wordt dat 'upside, downside'. Ook het thema van verliezen, vergeten, het loslaten vormt een link.

Forsythe: Beide stukken zijn zeer 'lifelike'.

Etcetera: Hoe bedoelt u?

Forsythe: Lifelike, zoals het leven. In het geval van *Artifact* verwijst het 'inside, outside' naar de basale nomenclatuur van de balletstappen. Het 'en dedans, en dehors'. Het vloeit voort uit ons onderzoek naar het ballet als een taal. Het hoofdpersonage uit *Artifact* is geportretteerd naar mijn eerste vrouw. Zij was een schitterende balletdanseres, maar schizofreen. Het ballet is een spiegelbeeld van die buitengewone tijd.

Etcetera: Ook in Eidos:Telos zit die waanzin heel duidelijk.

Forsythe: Dana (Caspersen) heeft de tekst geschreven. Misschien heeft ze het onbewust gemodelleerd naar die vorige voorstelling, wie weet. Ik stel ook vast dat die polariteiten telkens terugkeren. Maar in *Eidos:Telos* heeft de beweging van het opduiken en het neerdalen andere dimensies. Het 'en dedans, en dehors' is een simpele vector, maar het oprijzen en neerdalen heeft een geografische, meer agressieve werking. De aarde opent zich (*maakt luid openscheurend geluid*), shhkiifkiik! Het is een soort vernietiging.

Etcetera: Dat morbide en sinistere blijkt in veel van uw avondvullende stukken te zitten.

Forsythe: Wat wil je, ik ben een 'Mensch', geen machine. Ik ben wie ik ben.

Etcetera: Vooral The Loss of Small Detail omvat nogal wat dood.

Forsythe: Ja, *The Loss* is zeer 'deadlike'. De dood is ook het onderwerp van het stuk. Niet eens een slecht onderwerp, de dood. Mijn vrouw stierf een aantal jaren geleden, en dat was een bijzondere gebeurtenis. We stevenen allemaal op de dood af, we duwen ze dus maar beter niet uit ons gezichtsveld. Wanneer ze komt, komt ze. Het is een rijk, diep veld van ervaringen. Het klinkt misschien vreemd om dat zo te stellen, maar de dood is 'amazing'. Leven, leven, leven. Leven én dood.

Etcetera: De link tussen leven en dood is misschien wel het spoor. In uw werk heeft u het vaak over 'traceforms'. Dansen is als het ware het achterlaten van sporen, maar waar bevinden die zich dan?

Forsythe: In je geest. Nee, niet echt. Of toch wel. Herinnering is een vorm van hallucineren. Je hallucineert de herinnering aan een gevoel, een aanraking. Wanneer ik een curve trek dan moet ik de herinnering aan die vorm oproepen, hallucineren. En dat doe ik doorheen mijn lichaam. (*Hij demonstreert een golvende armbeweging*).

Etcetera: U noemt dat hallucineren?

Forsythe: Ja, een vorm van hallucinatie.

Etcetera: De armbeweging die u demonstreert is 'in reverse'. U trekt zich uit die 'port de bras' terug. (Ik gebruik het woord 'withdrawing'.)

Forsythe: Alle beweging is feitelijk 'withdrawing'. Hé, aangezien dit toch een wonderlijke wereld is, laten we dit woord zo schrijven. (Forsythe schrijft het woord neer: with-drawing.) Normaal is het één woord, maar ik maak er 'with' en 'drawing' van. Bewegen is zich terugtrekken en tegelijkertijd een schrijven. Dat is het mooie aan samengestelde woorden: ze lenen zich tot decompositie.

---

1 Feuillet heeft in 1699 *Choregraphie ou l'art de décrire la danse par caractères, figures et signes démonstratifs* geschreven. Het artikel van Jean-Noël Lorent heet Feuillet's Thinking en is verschenen in het boek *Traces of Danse*, ed. L. Louppe, 1994, Editions Dis Voir, Paris.